

Fort Prins Frederik

Beeldkwaliteitsplan / ruimtelijke strategie

CONCEPT

versie 8 augustus 2017

DORP STAD & LAND

Fort Prins Frederik

Beeldkwaliteitsplan / ruimtelijke strategie

gemeente Goeree-Overflakkee
Ooltgensplaat

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	4
Inleiding	5
ANALYSE	7
Analyse van ruimte, monumentale en landschappelijke waarden	8
Tijdstappen in de ontwikkeling van het fort in zijn context	9
Historische ontwikkeling van het fort als verdedigingswerk	10
Bouwhistorische verkenning	21
Het fort in zijn huidige situatie	27
Analyse structuur en inrichting van het fortterrein: kritische elementen	28
Analyse structuur en inrichting van het fortterrein: kwaliteiten	32
Het fort in zijn landschappelijke context	35
Analyse huidige situatie landschappelijke omgeving	36
Analyse huidige kwaliteiten landschappelijke omgeving	38
VISIE	41
Visie: kaartbeeld van de toekomst	42
Brug als hoofdtoegang van het fort	44
Voetgangers- en fietsersroutes	47
Entree, parkeervoorziening en autovrije zone	48
Zichtlijnen om het fort te begrijpen	50
Het fort in verbinding met zijn omgeving	52
Rietlandenpark als invulling van inundatiegebied en schootsveld	54
Welstandsregels voor bebouwing en terreininrichting	56
Referenties voor nieuw gebruik van monumentale forten en vestingen	62
STRATEGIE	65
Stappen in ontwikkeling om tot groeikwaliteit te komen	66
Colofon	68

Inleiding

Gemeente Goeree-Overflakkee heeft het voortouw genomen om het fort Prins Frederik zichtbaar en beleefbaar te maken. Dorp, Stad en Land is gevraagd om het beeldkwaliteitsplan te maken bij het nieuwe bestemmingsplan, dat door Rho adviseurs wordt vervaardigd.

Het fort heeft een hoge cultuurhistorische waarde. Dit is bekrachtigd door de aanwijzing als rijksmonument en als onderdeel van de erfgoedlijn Goeree-Overflakkee van de provincie Zuid-Holland. De publieke belangstelling voor de geschiedenis van Nederland groeit aanzienlijk. Mensen besteden steeds meer van hun vrije tijd aan het bezoeken van waardevolle plekken, plekken met boeiende verhalen. Forten vertellen veel over landschappelijke waarden en krijgsgeschiedenis. Het fort Prins Frederik maakt deel uit van een stelsel van verdedigingswerken rondom het Volkerak.

De afgelopen decennia heeft het fort Prins Frederik veel van haar cultuurhistorische waarde verloren, door andersoortig gebruik en overwoekering. De gemeente wil met het maken van een nieuw bestemmingsplan de waarden van het fort terugbrengen en het fort laten spreken. In 2012 heeft de gemeenteraad daarvoor een visie vastgesteld. Voor het maken van het bestemmingsplan is gekozen om de kwaliteiten in beeld te brengen en een kwalitatieve handreiking te geven voor een (her)ontwikkelstrategie. Het is de bedoeling dat met dit document het fort weer de belangstelling krijgt die het verdient.

De harde en zachte waarden, van vroeger en nu, op grote en kleine schaal, zijn in beeld gebracht. Met deze waarden kunnen ruimtelijke zaken juridisch worden vastgelegd in het bestemmingplan, kan het cultuurhistorische verhaal verder worden verteld en kan richting worden gegeven aan de herontwikkeling van (delen van) het fort.

Dit rapport is door onafhankelijke deskundigen tot stand gebracht en kiest daarmee geen partij, anders dan het collectief belang van een hoge cultuurhistorische kwaliteit. Daarmee zet het de toon om de kwaliteiten van het fort optimaal te benutten en geeft het handreikingen hoe deze ambities waar te maken en op kwaliteit te sturen. De makers wensen de bestuurders en raadsleden van de gemeente Goeree-Overflakkee veel wijsheid in het uitvoeren van stappen richting een prachtig, uitnodigend en beleefbaar Fort Prins Frederik.

Propagandafoto van Defensie uit 1939 (Spaarnestad Fotoarchief, Haarlem)

Fort Prins Frederik

1.ANALYSE

gemeente Goeree-Overflakkee
Ooltgensplaat

Analyse van ruimte, monumentale en landschappelijke waarden

Het fort Prins Frederik beperkt zich niet tot alleen de kern van voormalig militaire gebouwen. Het fort bestaat uit een aantal schalen die alle van belang zijn en samen een onlosmakelijk ensemble vormen. Van klein naar groot en van binnen naar buiten bestaan die uit:
De centrale toren, de bomvrije kazerne met in de hoek het kruithuis, de verdedigingswal met bastions I, II, II en IV, de verspreide geschutsposities, de Poterne met aardwerk, de voormalige brugpositie en de gracht, en de schootsvelden. Verder van het fort vinden we nog de resten van twee van de drie oorspronkelijke redoutes en het entranchement.

Nabij het Volkerak en de dijk werd de allereerste kustbatterij aangelegd nog voordat het fort zoals we dat nu kennen werd gebouwd. Ook het dorp Ooltgensplaat en de toegang naar de haven vanaf het Volkerak hoort bij dat grootste schaalniveau van invloed. De overtreffende trap van schaal wordt bereikt door de samenhang met Fort Sabina aan de overzijde van het Volkerak. Ooit de twee verdedigingsplaatsen vanwaar de doorgang door het Volkerak werd gecontroleerd en beschermd tegen vijandige indringers. Hoewel de forten uiteindelijk nooit onderdeel zijn geweest van gevechtshandelingen, zoals vele forten in de waterlinie, vormen zij een zeer belangrijk militair en landschappelijk ensemble van grote cultuurhistorische waarde.

We analyseren de diverse waarden van het fort in zijn huidige context en ten opzichte van de geschiedkundige ontwikkeling op al deze schalen. Deze analyse is mede gebaseerd op de cultuurhistorische oriëntatie op de geschiedenis van het fort in zijn bebouwing en gebruik, die achterin deze rapportage is opgenomen.

Een uniek monument zoals het fort Prins Frederik dient zowel op zijn diverse elementen beoordeeld te worden als op de samenhang der dingen.

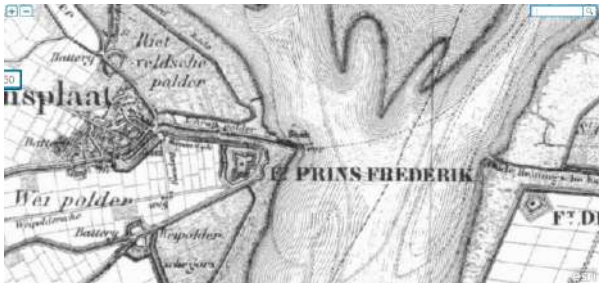
Het fort in de diverse landschapsschalen

Tijdstappen in de ontwikkeling van het fort in zijn context

De veranderingen in het landschap rond het fort zijn terug te zien op kaarten vanaf 1815. De veranderende context rond het fort wordt zo zichtbaar in twee eeuwen cartografie. Daarbij is afleesbaar dat het fort als vooruitgeschoven post in een onstuimig waterlandschap geleidelijk aan positie verliest en steeds verder ingekapseld raakt in de harde scheiding tussen land en water en de verstedelijking (en bosbeplanting) op het land.

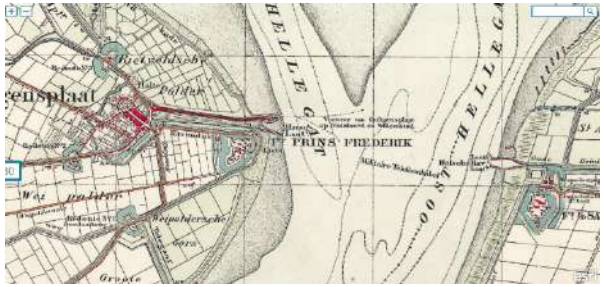
1815

1850

1900

1930

1950

1990

2000

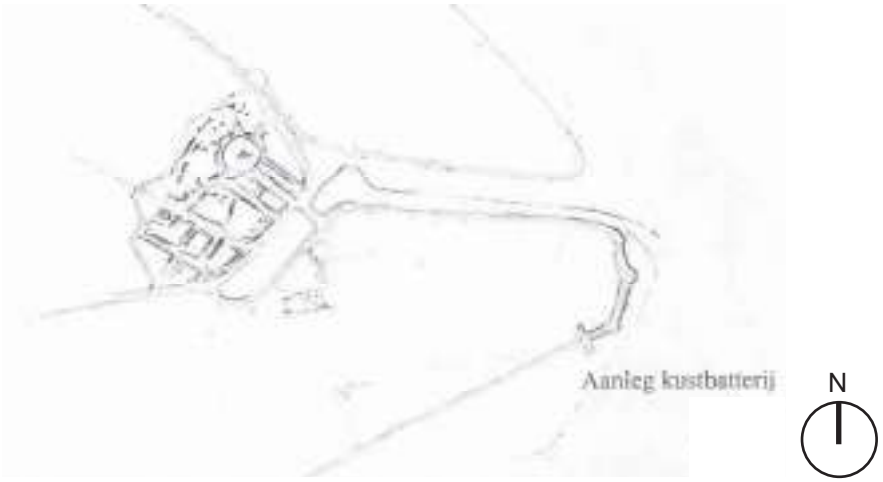
2016

N

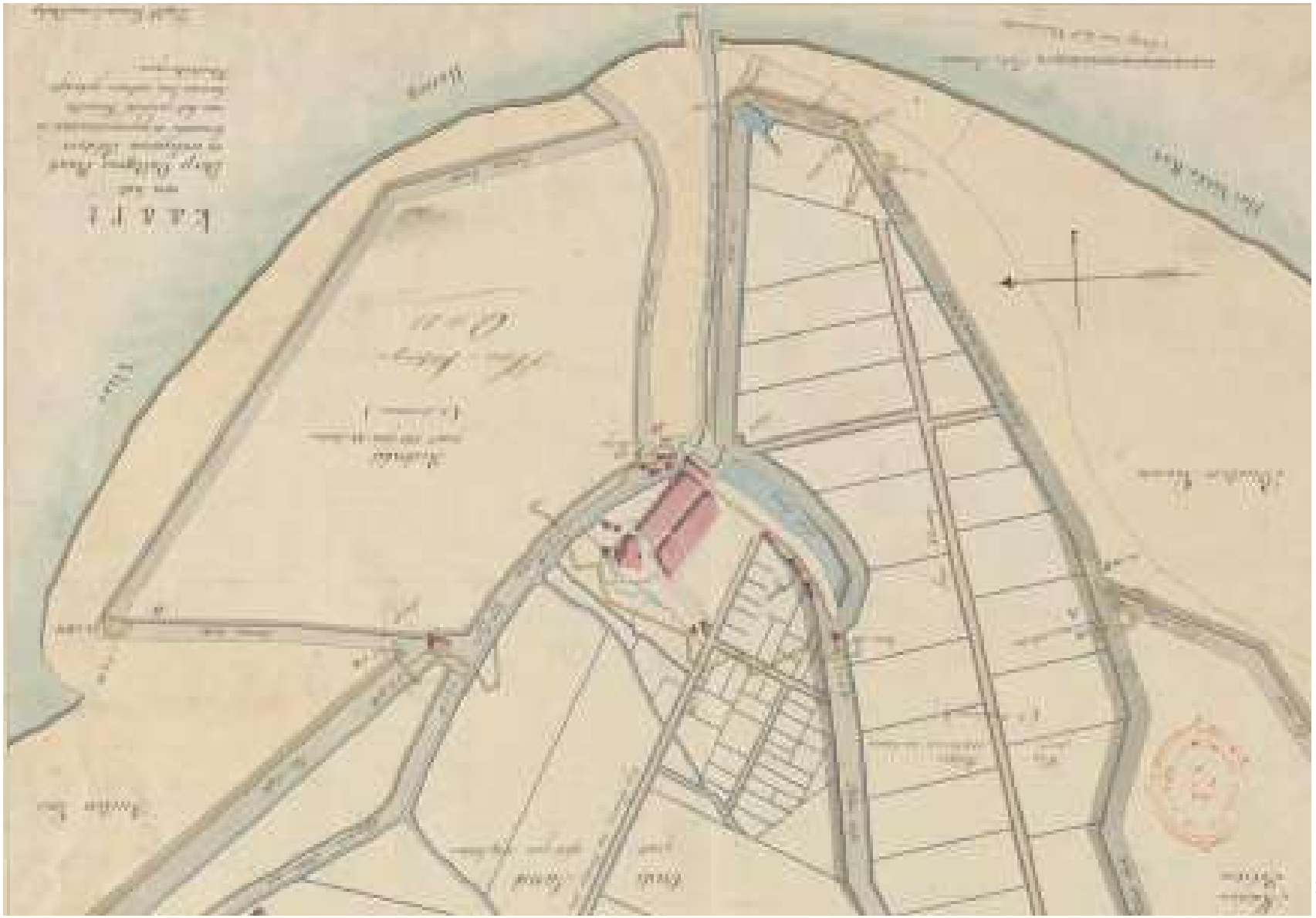
Historische ontwikkeling van het fort als verdedigingswerk

De meest oostelijke punt van het eiland Overflakkee werd in het kader van de West-Brabantse waterlinie voorzien van een versterking. De versterking bestond uit een kustbatterij met vijf geschutsopstellingen met in totaal 16 kanonnen, 4 mortieren en 1 houwitser. Op het terrein was ook een kogelgloeioven aanwezig. De batterij werd tegen overvallen vanaf het land verdedigd door geschutsopstellingen op de wegen naar de batterij. Het dorp kon worden verdedigd door een gedeeltelijke omwalling, die was voorzien van 3 geschutsopstelplaatsen ter plaatse van wegen; bijvoorbeeld ten noorden van het dorp werd de Zomerkade beheerst door een geschutsopstelling.
Het rietveld ten noorden en de polder ten zuiden konden worden geïnundeerd om extra bescherming te bieden.

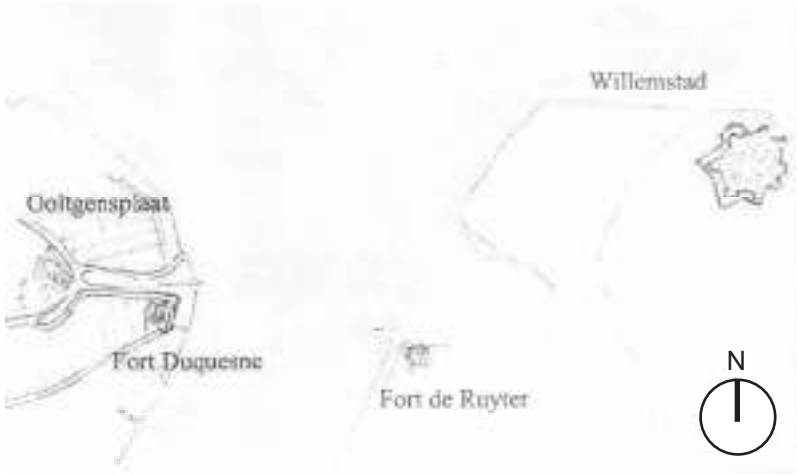
Het entranchement ten oosten van het dorp is nog steeds grotendeels herkenbaar.

1793
Aanleg van de batterij op de oostpunt van het eiland tegen de buitendijk. Dit naar aanleiding van de inval van de Fransen en de wens de vaart op het Volkerak te beheersen.

Kaart van de versterkingen bij Ooltgensplaat voor 1793 (de kaart is gedraaid om identieke oriëntatie te behouden)

1811 Fort Duquesne en Fort de Ruyter

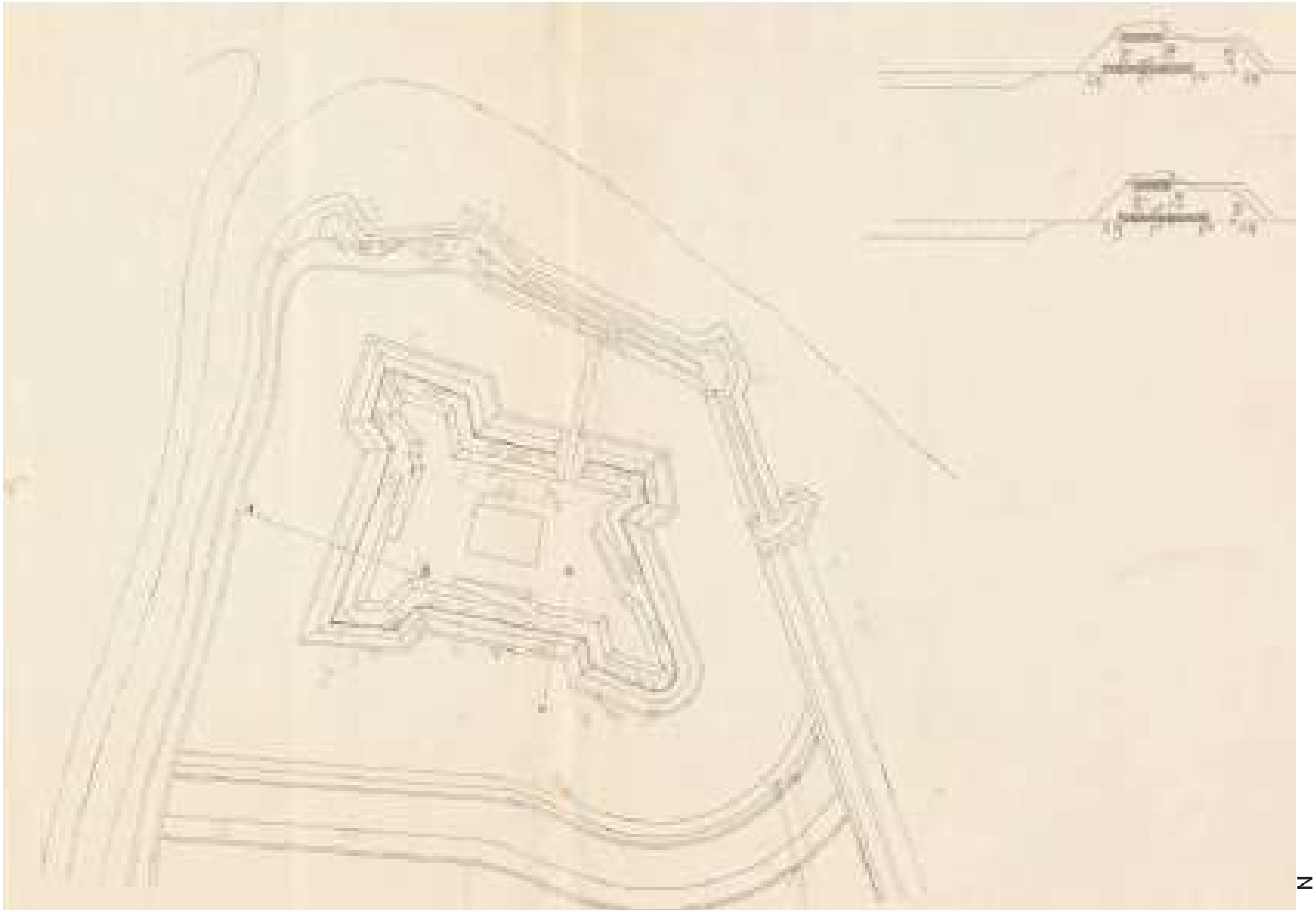
Kort na 1793 werd ons land door de Fransen veroverd. Door hen werd, nu in het licht van de Engelse dreiging, de kustbatterij uitgebreid met een fort direct ten westen van de kustbatterij. Het fort bestond uit een van hele en halve bastions voorzien trapeziumvormig wallenstelsel binnen een gracht. De bestaande kustbatterij werd gehandhaafd en verbeterd. Op het plein in het hart werd een geschutstoren naar Frans model gebouwd.

Deze geschutstorens werden door de Fransen gebruikt voor de kustverdediging. De torens hadden in principe een vierkante plattegrond. Van de twee verdiepingen werd de tweede verdieping gebruikt voor het legeren van de manschappen. De eerste verdieping diende als kruitopslag. Onder de toren een opslag voor hemelwater. Op het dak stond het geschut.

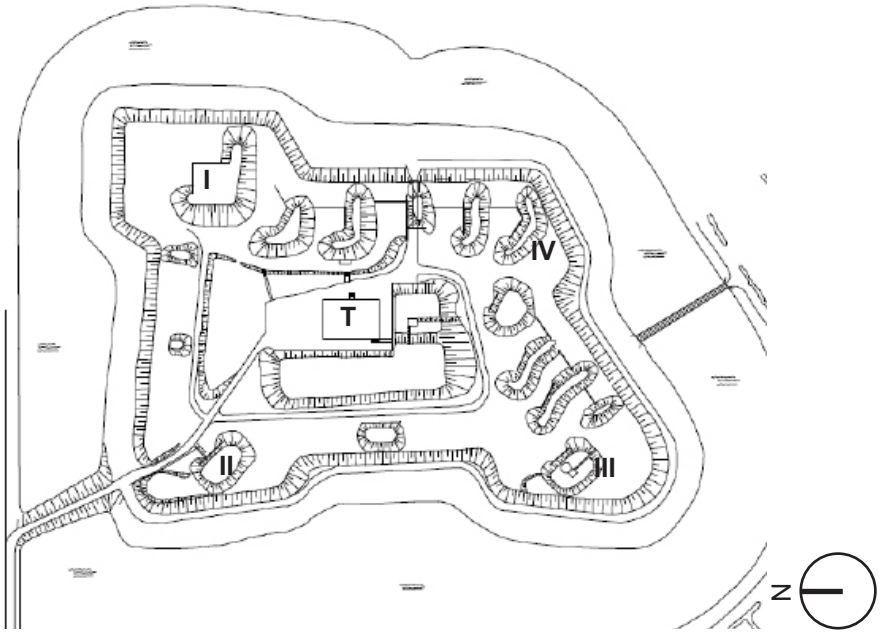
In 1811 werden de werkzaamheden voor de aanleg van het fort bij Ooltgensplaat voltooid. Het volledige fort was zowel bedoeld als voorpost om het hele eiland te kunnen verdedigen als om het vaarwater van het Volkerak te kunnen controleren.
Tegenover Fort Duquesne, zoals het dan wordt genoemd, wordt door Napoleon een verdedigingswerk in relatie tot Willemstad gemaakt. Dit soortgelijke fort werd Fort De Ruyter genoemd.
Ten westen van Ooltgensplaat werden drie aarden redouten aangebracht precies ter plaatse van de toegangswegen naar het fort. Indien nodig konden de omringende polders worden geïnundeerd.

Het trapeziumvormige fort kreeg eerst een stenen geschutstoren; boven op de toren stonden op elke hoek kanonnen opgesteld. De wallen van het fort werden van hele en halve bastions voorzien.
Al snel was het fort aan verbetering toe. Een ophaalbrug werd toegevoegd en uitbreiding van onderdak aan manschappen alsook de aanleg van een kruitmagazijn.

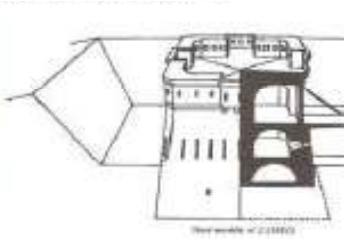
Om de sporen van de Fransen uit te wissen werd in 1813 de naam van het fort veranderd in Prins Frederik naar Prins Willem Frederik, zoon van koning Willem I.

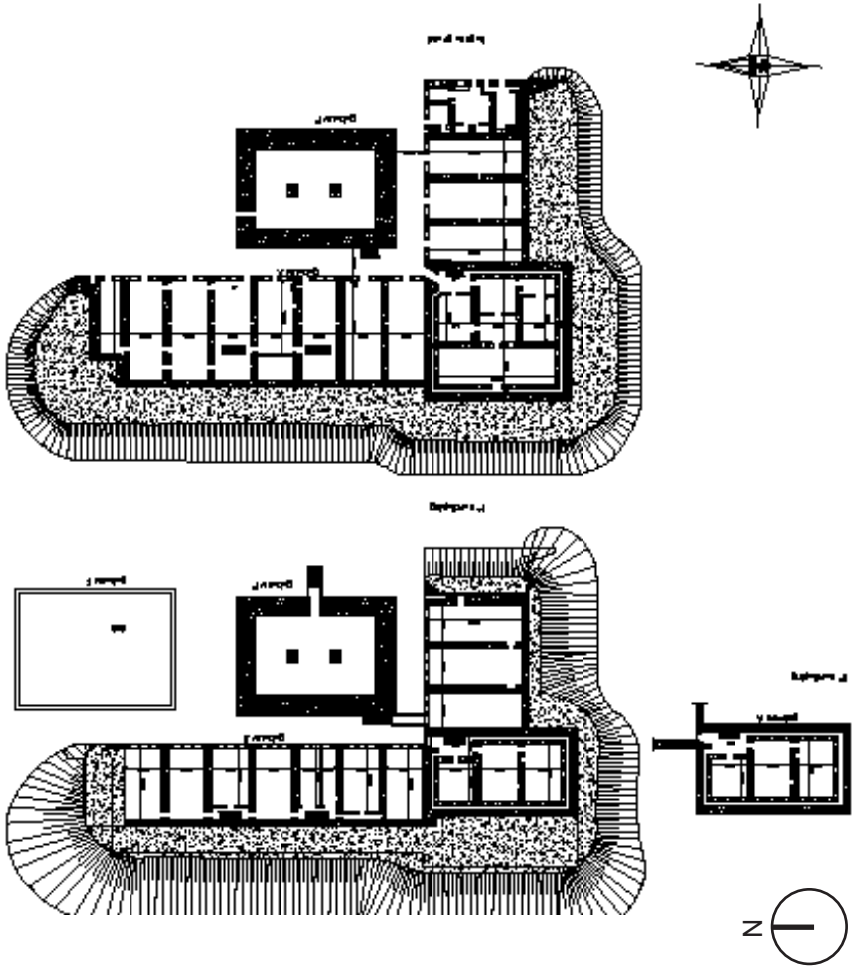
Ontwerptekening van Fort Duquesne (de kaart is gedraaid om identieke oriëntatie te behouden)

Globale indeling van het fort met toren T en bastions I t/m IV

Schematische doorsnede van de opbouw van de toren

Ontwerptekeningen van toren, verblijven voor de manschappen en het kruitmagazijn (naar materiaal uit archief van gemeentewerken van 1962)

Referentie van een typische franse geschutstoren:Tour modèle in Toulinguet

De torens (tours modèles type 1811) kenden drie formaten: type I met een maat van 16 m voor 60 man, II met een maat van 10,5 m voor 30 man en III met een maat van 9 m voor 18 man.
Merkwaardig is dat de toren van Fort Prins Frederik een rechthoekige plattegrond heeft. De torens van Fort Sabina (De Ruyter) en van fort de Hel zijn vierkant. De achtergrond hiervan is niet bekend.
Het karakteristiek uitgebouwde deel van de bovendakse ommuring centraal in elke gevel is bij Fort Frederik inmiddels verdwenen.

Deels ingebouwde geschutstoren van Fort Sabina bij Willemstad

Geschutsopstelplaats op het dak van de geschutstoren van Fort De Hel

Deels ingebouwde geschutstoren van Fort De Hel bij Willemstad

Om het fort te beschermen tegen aanvallen vanaf het land werd het fort voorzien van drie redoutes I, II en III. Redoute I op een afstand van 800 meter, II op 400 meter en III op 1250 meter. Het dorp werd beschermd door een linie met een aarden wal. Mocht een aanval dreigen dan konden de omringende polders worden geïnundeerd.

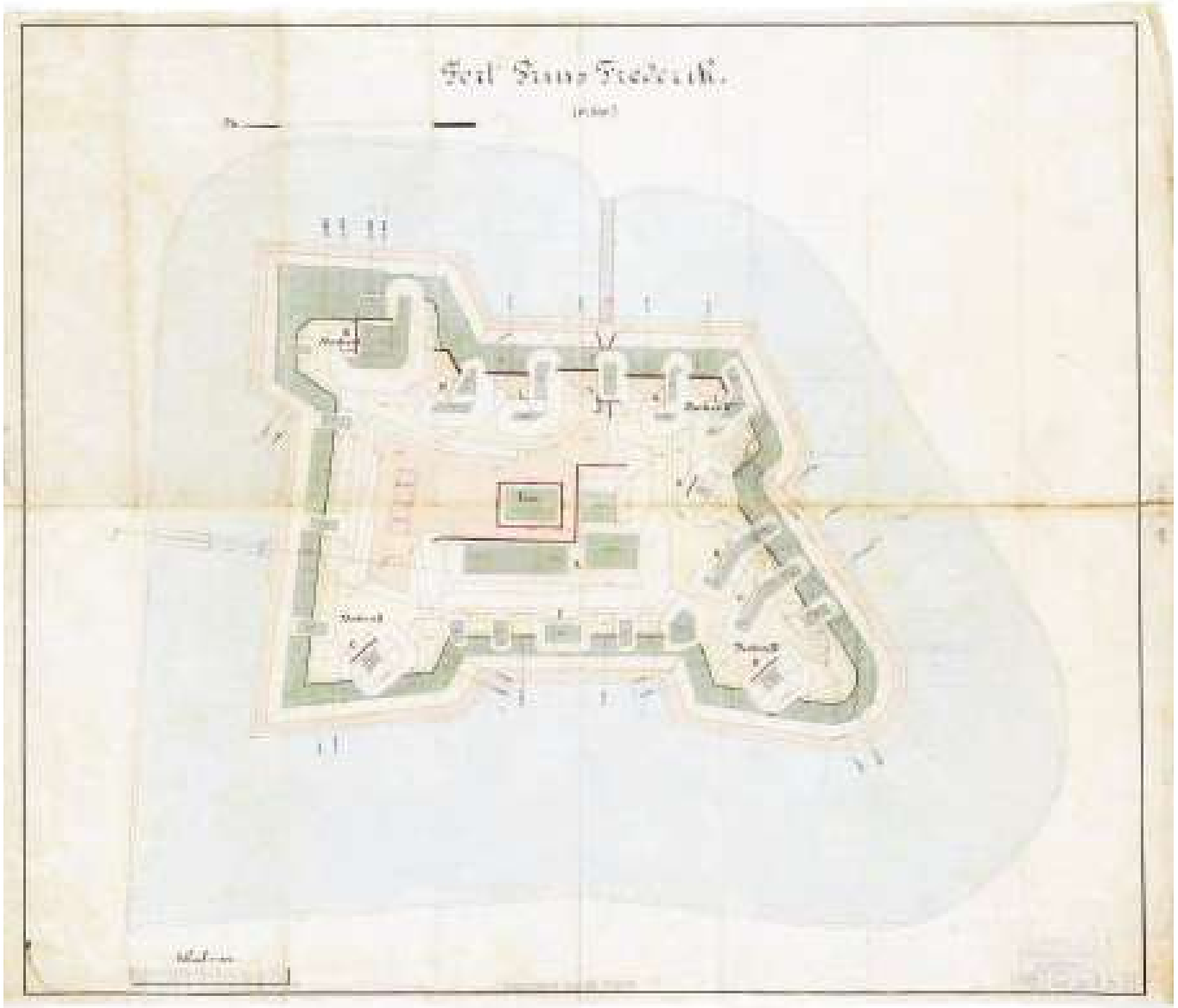
In 1811 was het fort klaar, het fort werd Fort Duquesne genoemd, als tegenhanger van fort De Ruyter aan de overzijde van het Volkerak.

In 1813 werden het fort en de redoutes door overgelopen troepen en door inwoners heroverd op de Fransen. Het fort werd vervolgens fort Prins Frederik genoemd.

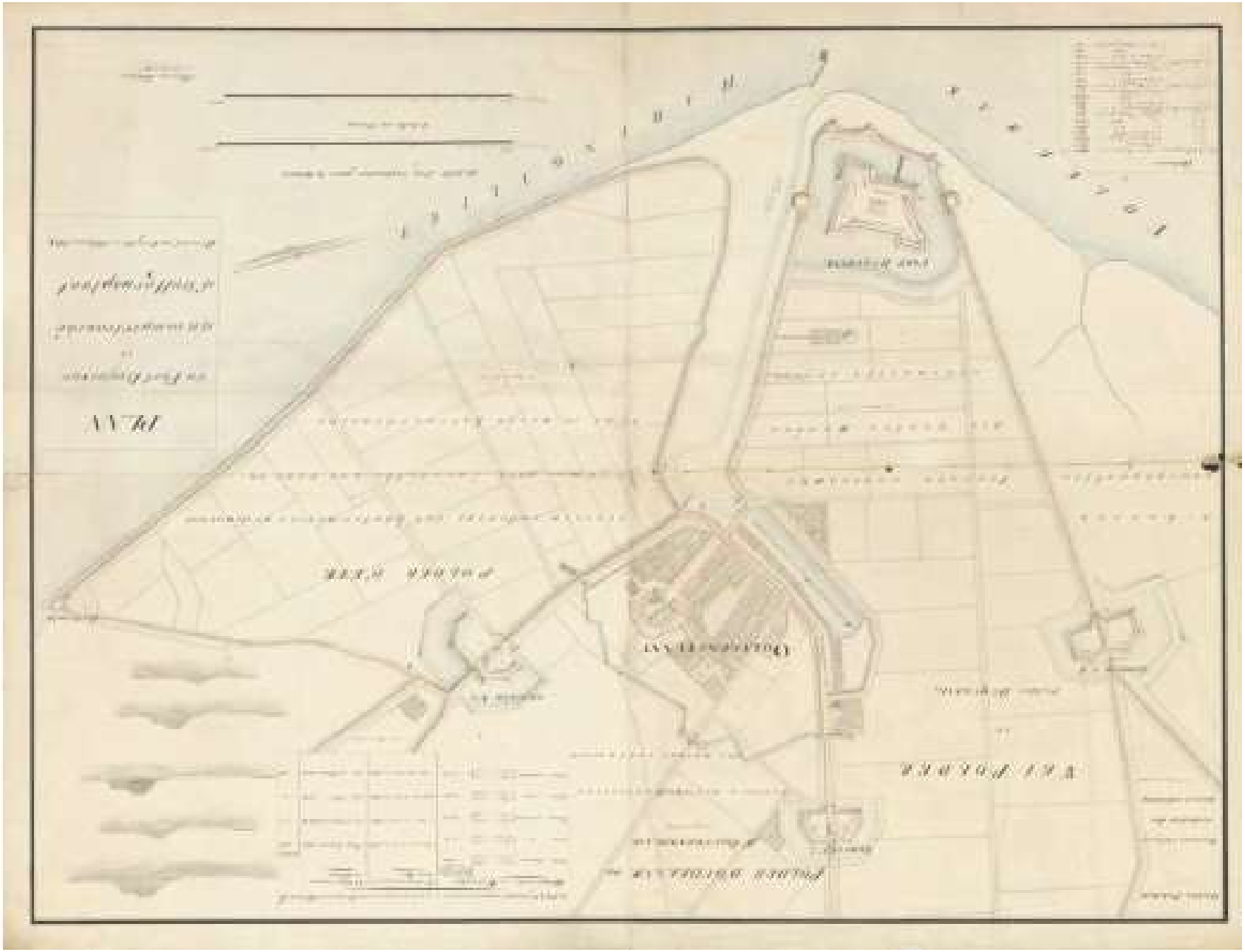
1848
Naar aanleiding van de revolutie in Parijs worden de drie redouten en het fort nog versterkt om het dorp in staat van verdediging te stellen indien het plots aangevallen zou worden.

1860
Het aardewerk werd verbeterd en er zijn plannen om een gebouw te maken als huisvesting van een detachement artillerie en berging van artilleriematerieel. De toegang werd voorzien van een met aarde gedekte stenen gang: een poterne. Verder werden de aardwerken verbeterd.

1880-1883
De Frans-Duitse oorlog leidde in de jaren 1880-1883 tot grote wijzigingen van het fort. Op de wallen werden emplacementen aangelegd voor kust-geschut en drie remises werden gebouwd. De grootste wijziging was het bouwen van een grote grondgedekte kazerne met munitieopslag aan twee zijden van de toren. Ook de redoutes en het retranchement werden verbeterd.
De geschutstoren verloor wegens zijn kwetsbaarheid zijn functie als op-stelplaats voor geschut. De functie als bergplaats werd gehandhaafd. De bovenkant werd gewijzigd en voorzien van een aardedekking

Ontwerptekening van Fort Prins Frederik (ca 1880)
(de kaart is gedraaid om identieke oriëntatie te behouden)

Ontwerptekening van Fort Duquesne met de redoutes, de kustbatterij en het entranchement (ca. 1813)
(de kaart is gedraaid om identieke oriëntatie te behouden)

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was er een volledige bezetting van 250 man op het fort.

Mede door de Eerste Wereldoorlog gewijzigde inzichten in oorlogvoering en verdediging leidden in 1926 - 1928 tot het bij Koninklijk Besluit opheffen van de verdedigingswerken bij Ooltgensplaat.

Na 1937 werd het fort door de Rooms Katholieke Vrouwenbeweging gebruikt voor zomerkampen.

In 1940 is het fort korte tijd als interneringskamp gebruikt. Op 22 oktober 1940 kreeg het fort een Duitse bezetting. Het fort werd door de Duitsers voornamelijk gebruikt als interneringskamp

Na de oorlog werd het kamp opnieuw gebruikt als interneringskamp, nu door de Binnenlands Strijdkrachten.

Na 1945 werd redoute nr 1 totaal verwijderd, redoute nr 2 is nog deels aanwezig evenals redoute nr 3.

1953
Bij de Februariramp van 1953 werd de brug naar het fort weggespoeld, het fort zelf bleef ongedeerd.

Het fort in gebruik door de Rooms Katholieke Vrouwenbeweging

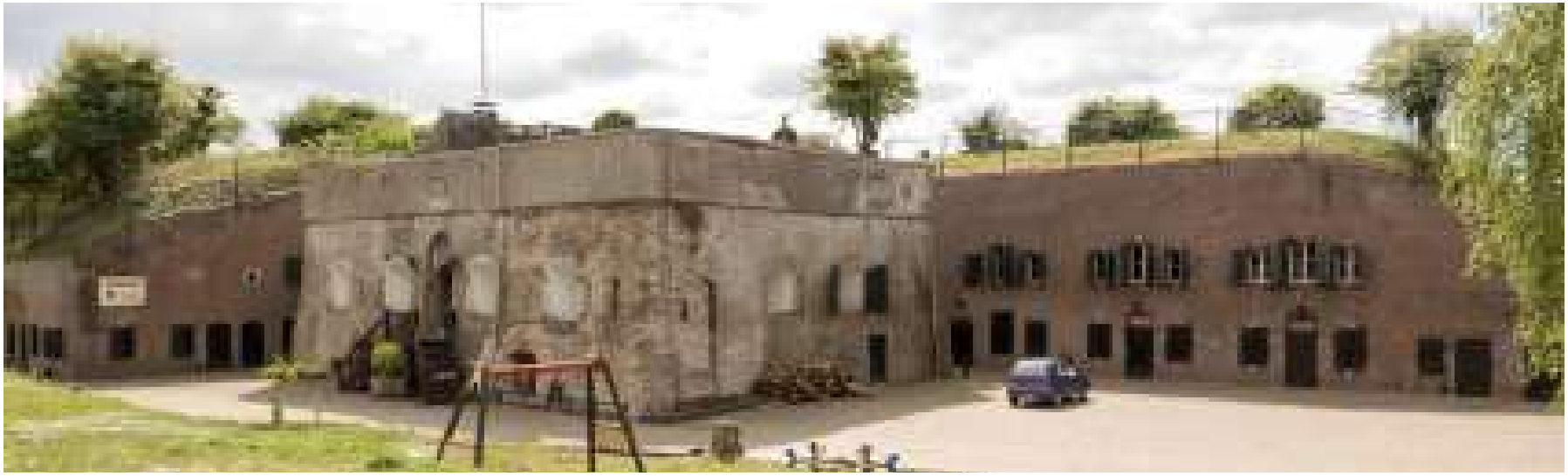
N

Luchtfoto d.d. 12 september 1944, het eiland is geïnundeerd. (de foto is gedraaid om identieke oriëntatie te behouden)

Detail van de luchtfoto. Bij de Februariramp van 1953 werd alleen de brug naar het fort weggespoeld.

Bouwhistorische verkenning

Gebouw A is de ten westen en zuiden van de geschutstoren gebouwde kazerne en kruitopslagplaats.

Gebouw B is het ten noordoosten van de geschutstoren gebouwde Bastion I.

Gebouw C is het ten noordwesten van de geschutstoren gebouwde Bastion II.

Gebouw D is het ten zuidwesten van de geschutstoren gebouwde Bastion III, later uitgebreid met een uitkijkpost.

Gebouw E is de ten zuiden van de geschutstoren gebouwde bomvrije bergplaats.

Gebouw I (Bastion IV) is een bomvrije bergplaats met aan de oostzijde een op het oosten gerichte geschutsopstelling en aan de zuidzijde een op het zuiden gerichte geschutsopstelling

Gebouw F, een ten westen van de geschutstoren gebouwde bomvrije bergplaats t.b.v. de westelijke batterij

Gebouw G is een munitieopslagplaats naast de op het zuiden gerichte geschutsopstelling

Gebouw H is een bomvrije bergplaats naast de op het zuidoosten gerichte geschutsopstelling

Gebouw K is een bomvrije bergplaats naast een op het oosten gerichte geschutsopstelling

Gebouw N is een bomvrije bergplaats naast een op het oosten gerichte geschutsopstelling met daaronder een poterne van de voormalige brug naar het plein.

Gebouw L is een bomvrije bergplaats naast een op het oosten gerichte geschutsopstelling, ten oosten van de geschutstoren

Gebouw M is een bomvrije bergplaats naast een op het zuidoosten gerichte geschutsopstelling.

De toren is een geschutstoren uit de Franse tijd (tour modèle ca 1811) met een afwijkende rechthoekige plattegrond. De afmetingen op straatniveau zijn ca 16,5 x 22,5 m.

Zuidgevel van de toren en noordgevel van het oostelijk deel van de kazerne

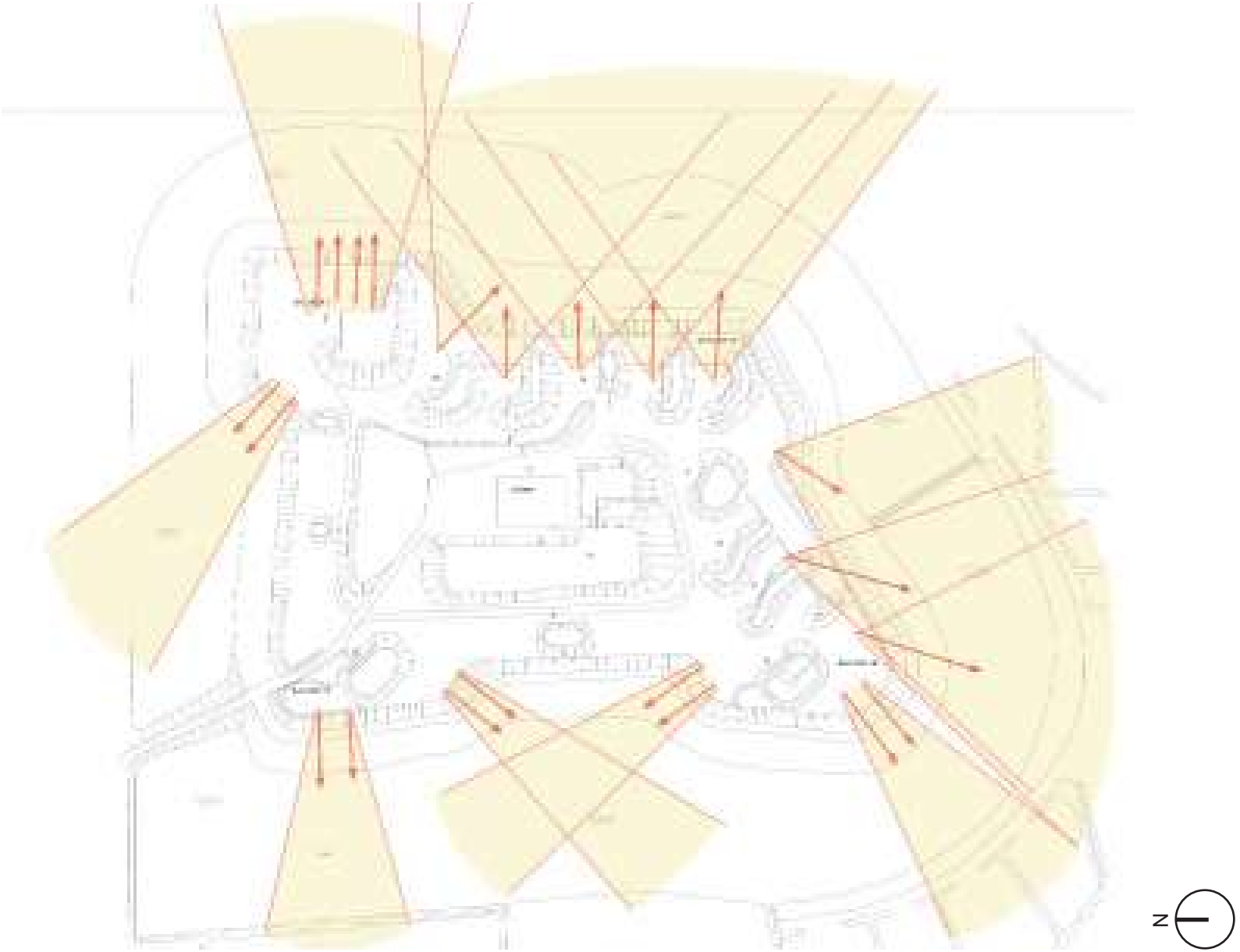
Westgevel van de toren en oostgevel van het westelijk deel van de kazerne

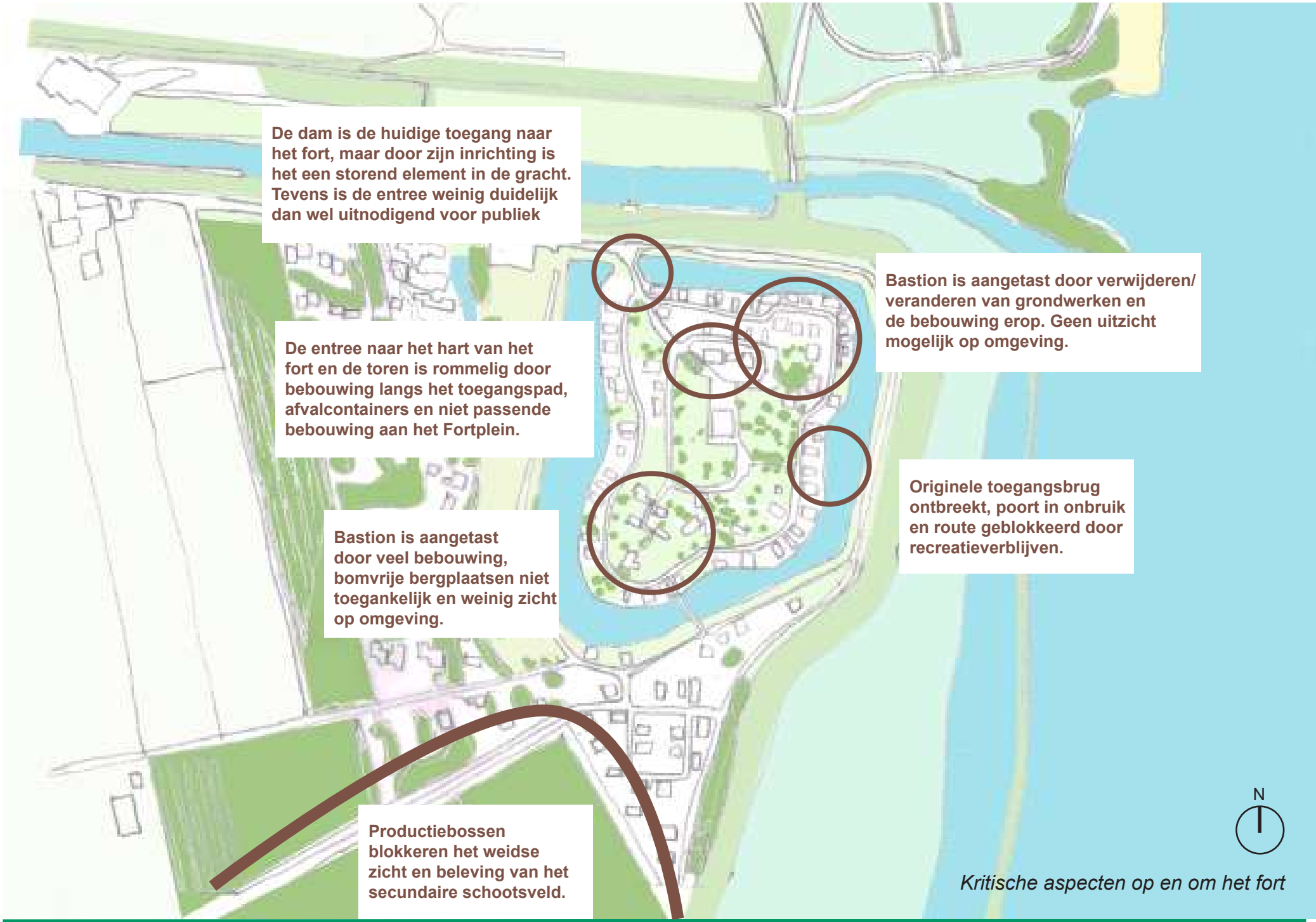
Restant van een geschutsopstelling, gericht op het oosten, naast gebouw N

Vergelijkbare fundering op Fort Sabina

Lijntekening van alle verdedigingswerken van het fort met kanonopstellingen en schootsvelden (de kaart is gedraaid om identieke oriëntatie te behouden)

Kritische aspecten op en om het fort

Het fort in zijn huidige situatie

De huidige kwaliteiten van het fort zijn behoorlijk ondergesneeuwd door allerhande private elementen en ingrepen in de ruimte van het fort voor de vele recreatieve verblijven die het fort bevolken. Het heeft over het algemeen een negatieve invloed op de beleving en de monumentale waarden van het fort. Daar staat tegenover dat een aantal grote kwaliteiten nog steeds aanwezig zijn en de potentie hebben om van het fort een aantrekkelijke plek te maken, mits er verbeteringen worden doorgevoerd. Op deze en volgende bladzijden wordt ingegaan op de analyse van wat kritische elementen en wat (potentiële) kwaliteiten van het huidige fort zijn.

Kernkwaliteiten op en om het fort

Analyse structuur en inrichting van het fortterrein: kritische elementen

De entreeweg over de dam is onherkenbaar als entree en niet uitnodigend. Tevens is de dam een cultuurhistorisch onduidelijk element.

Pas halverwege de entreeweg is de eerste aanduiding van de toeristische/recreatieve voorziening. De grote kastanje is een waardevol landschapselement in een verder onduidelijke situatie.

Langs de hoofdroute naar het hart van het fort staan vlak voor de toren en het centrale plein de afvalcontainers direct in het zicht voor alle bezoekers. Dit is een waardeverlagend element.

De leesbaarheid van het fort is sterk afgenomen in het kerngebied, gezien vanaf de centrale geschutstoren. Door wijziging van de aardwallen, de niet locatie-eigen bomen, de deels permanente (woon)bebouwing, de vele hekwerken, hagen, de centrale speelvoorzieningen en de opzet van de bestrating is er een onsamenhangend geheel ontstaan.

Sommige van de bunkers zijn privaat eigendom. De hekken, de rommelige opslag en de auto's die er soms staan zijn waardeverlagend. Hier langs de hoofdroute al helemaal.

Zowel op de onder- als de bovenring staan veel stacaravans, vakantie-verblijven en bijgebouwen en bouwsels. Langs de hoofdentree is dat extra kritisch voor beeld, beleving en waarde.

Straat aan de voet van de Walfort nabij de Poterne.
In dit beeld komen een aantal van de meest beeldverstorende elementen op het fort samen. We zien onder meer: 1) De niet passende houten keerwand onder aan de wal, 2) gebiedsvreemde erfafscheidingen, 3) boompartijen die de hoofdvorm van het fort minder leesbaar maken, 4) bebouwing hoog op de wal die het beeld aantast, 5) bebouwing tot direct aan het pad die een te onrustig (woon)beeld oplevert, en 6) een padbreedte die niet past bij het oorspronkelijke profiel en de ondergeschikte ontsluitingsfunctie ter plaatse.

Analyse structuur en inrichting van het fortterrein: kwaliteiten

De groene taluds van de aardwerken op de kazerne maken de structuur van het fort leesbaar.

Dichtbegroeide taluds belemmeren de beleving en inzicht in structuur van het fort. Goed gesnoeide begroeiing en behoud van de grootste bomen zijn op veel plekken een waardevolle bijdrage.

Alhoewel de grondlichamen en zichtbare taluds een kwaliteit zijn, is een kaal en onbegroeid beeld onwenselijk. Ook de combinatie met de houten beschoeiing aan de teen van het talud stoort dan meer.

Toegang tot het hart van het fort.
De monumentale waarde en toegankelijkheid maken het een kwaliteit.
Het ontbreken van een rechtstreekse entree van buiten het fort is een zwakte.

De combinatie van de poternen als entreetunnel met aardwerk en de weelderige begroeiing maakt de oorspronkelijke fortentree een markante plek.

Het kruitmagazijn en de verblijven vormen tezamen met de Geschutstoren en het plein een mooi contrast met de zachte groene glooiingen en begroeiing van de omliggende bastions, bunkers en kelders.

De verweerde witte gevels in de groene, open taluds maken in een oogopslag het gebruik en nut van deze monumenten duidelijk. De open toppen, door snoeien en beheer, zorgen ervoor dat het Volkerak zichtbaar is.

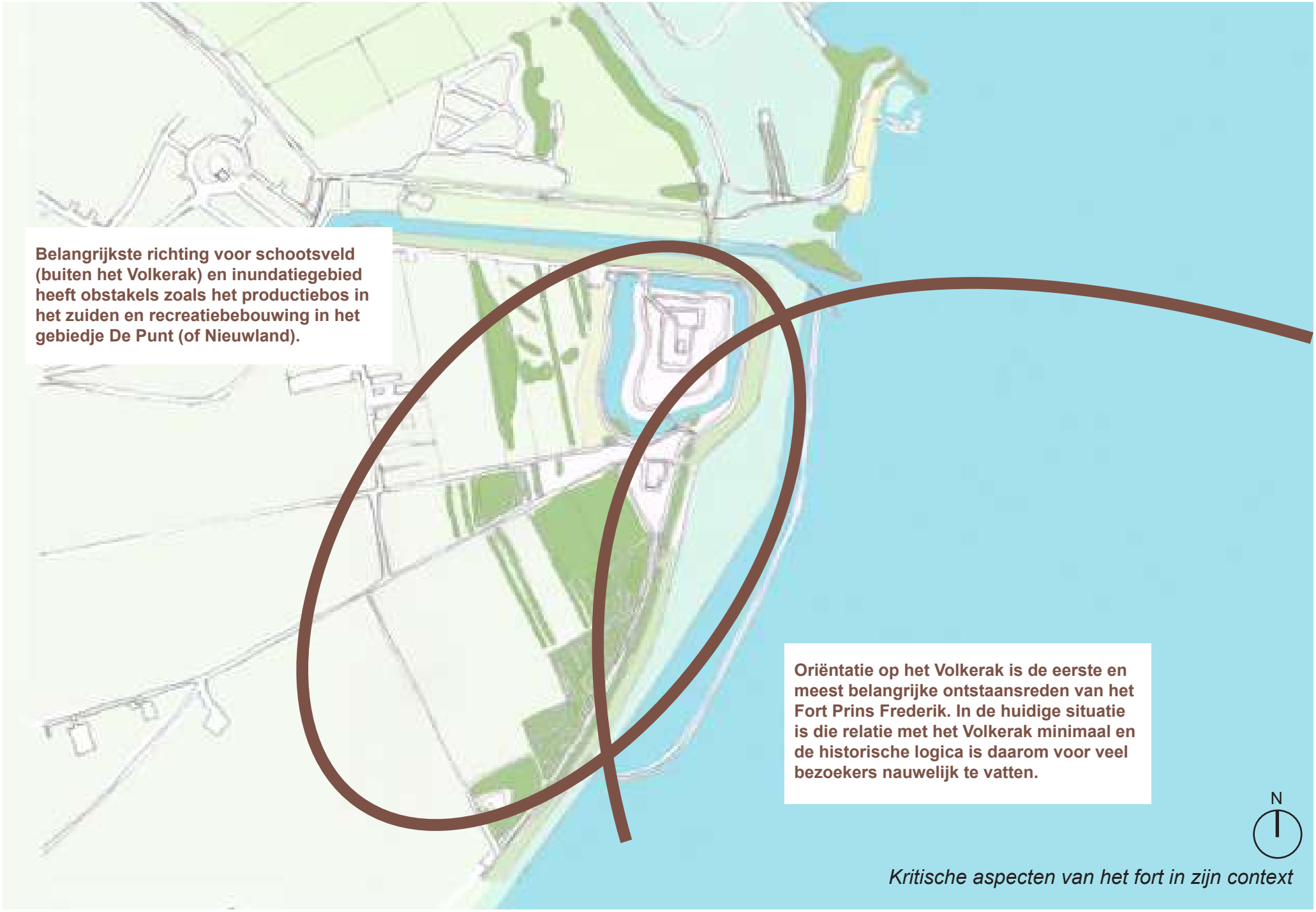
Waar de route naar het centrale deel van het fort meest groen ingekleed is worden elementen van het fort het meest krachtig in beleving en herkenning. Helaas komt dit slechts op enkele plekken voor in de huidige situatie.

Bomen kwamen wel voor op het fort (Meidoorn) maar deze waren meestal juist gerelateerd aan de vuurplaatsen, om daar de rook van de kanonnen te verspreiden. Op sommige plekken is Meidoorn nog mooi aanwezig.

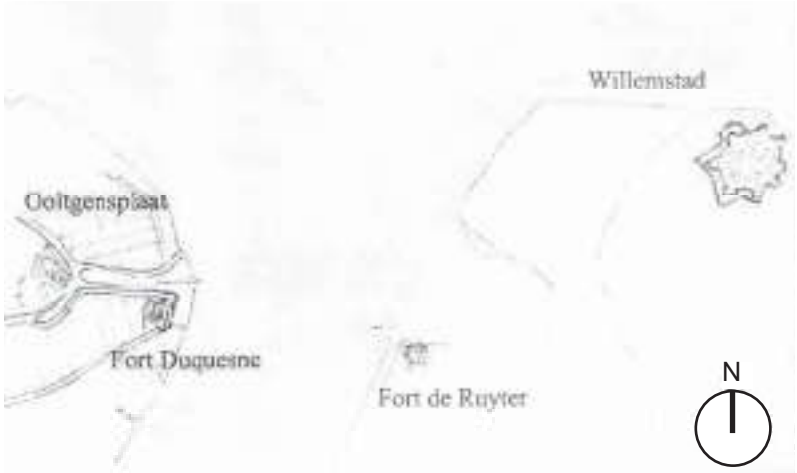
De groene erfoplossingen, beperkte verharding van rijbanen en overwoekering van de kleinere bunkers geeft sfeer en karakter aan het fort.

Kritische aspecten van het fort in zijn context

Het fort in zijn landschappelijke context

Het is bij de analyse van het fort belangrijk niet alleen naar het directe fort zelf te kijken, maar juist ook naar de context. Het fort heeft een zeer landschappelijke achtergrond, omdat het gerealiseerd is met het oog op verdediging van het Volkerak en behoud van het land van Goeree-Overflakkee in de tijd van diverse buitenlandse dreigingen. Voor het functioneren van het fort zijn dus de ligging en zicht op het water van belang, maar ook de inundatie van het omliggende land van het fort.
Ten tijde van de aanleg waren dat vooral gorzenlanden, maar later, bij de inpoldering van de Weipolder werd er wel rekening gehouden met de al oude Hollandse verdedigingstactiek van het onderwaterzetten van strategische landerijen om de vijand op te houden en/of in de richting van de doorgangen te drijven waar de verdediging haar opwachtte.
In de huidige situatie is door verandering van grondgebruik met productie-bossen en recreatiewoningen de zichtlijn op het schootsveld en het grotere inundatiegebied geblokkeerd. Daarbij komt dan ook nog eens het gehinderde zicht vanaf het fort door bouwwerken en beplanting en ontoegankelijkheid. De leesbaarheid van de cultuurhistorische waarden van het fort is te laag door factoren in de huidige context.

Fort Duquesne en Fort de Ruyter als poortwachters van de strategische doorgang in het Volkerak (1811), nu bekend als Fort Prins Hendrik en Fort Sabina (Hendrica)

Analyse huidige situatie landschappelijke omgeving

Hoog gelegen bebouwing ontsiert het fort en zijn structuur en geschiedenis. Beleving van buiten wordt gemarginaliseerd door de vele vakantieverblijven.

Vanaf de toren over de recreatieverblijven heen is de dijk aan de andere kant van de vaart zichtbaar. Dit is alleen vanaf het dak van de toren zichtbaar en nergens anders op het fort beleefbaar.

Veel beplanting ontneemt het zicht op het Volkerak, toch is vanaf het dak van de toren nog net te zien welk gebied het fort verdedigde, de enorme maat en schaal.

Aan de westzijde is over het brede water vlak voor de fortentree goed zicht op de grote windturbines verderop, maar ook het productiebos dat in het schootsveld ligt.

Aan het eind van de Havendijk, vlak bij de entree van het fort, ontsieren auto's en een trottoir het idee van een vrij in het landschap gelegen fort.

Fort en schootsveld zijn in de huidige situatie nauwelijks uit elkaar te halen. Beide zijden van de gracht zijn bijna identiek behandeld. De leesbaarheid van de oorspronkelijke functie van het fort is verdwenen.

Aan de voet van het fort wordt mede door de vergrote aanlanding ter plaatse het beeld volledig bepaald door de recreatiefunctie. Het fort is hier vrijwel onzichtbaar geworden temidden van recreatieverblijven, erfscheidingen en steigertjes en walkanten in hout. Het buitengebied van de Driehoek links biedt een desolate aanblik. Dit is een van de twee entreebeelden van het fort.

Bebouwing op de noordoosthoek is een van de kritische factoren in samenhang met cultuurhistorische beleefbaarheid, en daarmee waarde van het fort.

Tegenoverliggend wijkje heeft weinig ruimtelijke kwaliteit en toegevoegde waarde en het feit dat het verscholen in het groen ligt komt hier goed uit.

Productiebossen ontsieren wat eens het schootsveld was.

Analyse huidige kwaliteiten landschappelijke omgeving

Uitkijktoren aan de andere kant van de dijk bij het recreatiestrandje en natuurgebied Hellegatsplaten

De sluis

De dijk gezien vanuit het deel dat langs het havenkanaal loopt.

Fietspad aan de voet van de dijk en rond de gracht van het fort

Toegang tot de dijk vanaf de Havendijk

Open tussenzone met veel riet. Passend bij de inundatieachtergrond van dit deel van de polder. Op de achtergrond productiebos in het schootsveld.

Batterij van zes vuurmonden bij Fort Vuren (collectie Jaap de Zee, Culemborg)

Fort Prins Frederik

2. VISIE

gemeente Goeree-Overflakkee
Ooltgensplaat

Visie: kaartbeeld van de toekomst

Alleen met een punt aan de horizon is er een koers uit te stippelen en aan te houden. De naaststaande kaart is die stip aan de horizon. De visie op de ruimtelijke kwaliteit. Deze situatie verschilt zeer met de huidige en is niet in een keer tot stand te brengen. Daarom wordt in hoofdstuk 3 toelichting gegeven op de strategie om transitie van het fort tot deze kwaliteiten te realiseren. Daar staat ook een maatregelenkaart waarbij alle te ondernemen acties en waardetoekenning van alle objecten staan genoteerd.

Deze visiekaart is een streefbeeld en bestaat uit een aantal onderdelen. Deze visieonderdelen worden in dit hoofdstuk op de navolgende pagina's toegelicht in woord en beeld.

P
N

Brug als hoofdtoegang van het fort

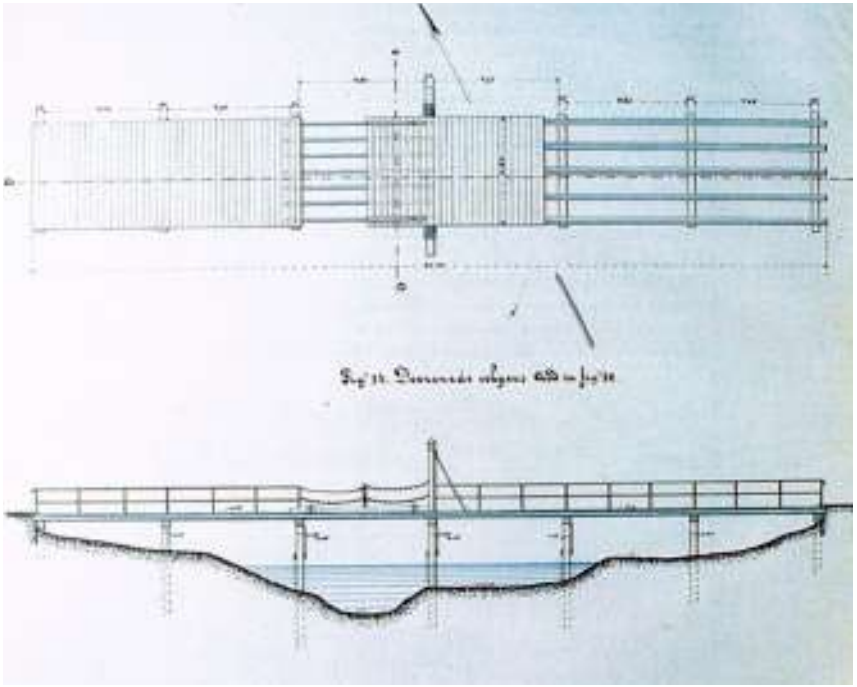
Referentie toegangsbrug Fort Jutphaas

Foto van het historische beeld van de toegangsbrug van Fort Kijkuit

Voor een herintroductie van de historische waarden is het van groot belang dat de oorspronkelijke toegang van het fort wordt hersteld. Deze brug aan de oostzijde van het fort maakt voor bezoekers direct meer duidelijk hoe de structuur van het fort in elkaar zit en verwelkomt bezoekers door de historische hoofdpoort direct op het binnenterrein bij de toren, kruitmagazijn en kazerne met verblijven.

Voor het terugbouwen van de in 1953 weggespoelde brug zijn veel aanwijzingen van nog aanwezige toegangsbruggen bij andere forten te gebruiken. Hier staan er enkele afgebeeld. Een eenvoudige constructie met een afsluitbaar hek en ophaalbaar deel is op talrijke voorbeelden terug te vinden. De brug zou voor voetgangers en fietsers moeten voldoen om het fort te kunnen betreden.

Referentietekening van de toegangsbrug van Batterij Fort Poederoijen

Huidige situatie. bebouwing en verrommeling blokkeert de oorspronkelijke toegang van het fort. Hier zou aan weerszijden bebouwing moeten plaatsmaken voor een royaal, groen entreebeeld en zicht op de poort.

Bestaande historische poort van Fort Prins Hendrik moet weer de hoofdentree voor bezoekers van het fort worden.

Referentie van een (nieuwe) toegangsbrug naar Fort Vechten in een groene setting. Op deze wijze is de bezoeker verwelkomd en de entree duidelijk gemarkeerd.

Voetgangers- en fietsersroutes

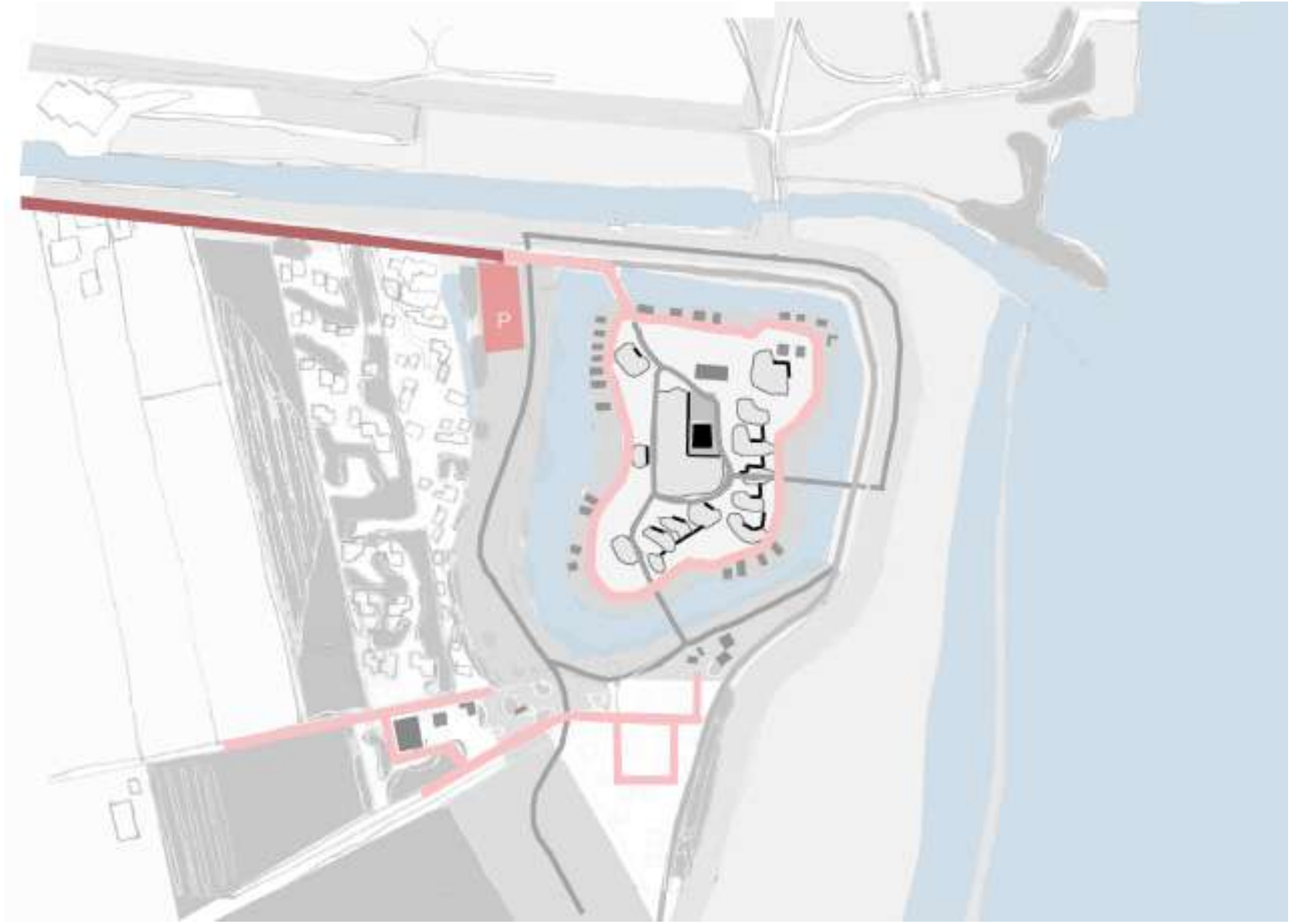
In samenhang met het belang van een nieuwe en hernieuwde oorspronkelijke toegang van het fort voor bezoekers hoort ook een duidelijke verbetering in kwaliteit voor voetgangers en fietsers. Het historisch hart van het fort kan met de brug direct bereikt worden vanaf het regionale fietspad dat nu al onderaan de dijk loopt. Op de kaart oranje gekleurd.
Eenmaal door de poort op het binnenterrein aangekomen is het van belang dat er een volledig autovrije en voetgangersvriendelijke omgeving is rond de meest pregnante historische bouwwerken in de binnenring van het fort. Op de kaart is dit geel gekleurd.

Het hart van het fort kan de kern zijn van een aantrekkelijk historisch park waar bezoekers een interessante rondwandeling kunnen maken. Hiertoe moeten kwaliteiten op het gebied van bebouwing wel verbeteren en aantrekkelijke functies voor recreatieve en toeristische bezoekers in het fort gevestigd worden. Hierover later meer. De voetgangersroute over de binnenring van het fort kan via de twee bruggen (bestaande en nieuwe) verbonden zijn met een rondwandeling over de dijk aan de oost- en noordzijde en over het rietland aan de westzijde. Deze paden moeten dan aangelegd worden, maar stellen de bezoeker wel in staat om meer te beleven van het fort in zijn omgeving.

Referentie van fiets- en voetgangersroute over Fort aan de Klop

Entree, parkeervoorziening en autovrije zone

Voor veel bezoekers is het parkeerterrein de eerste ontmoeting met de locatie. Herkenbare elementen en informatievoorziening die zich herhalen op het terrein creëren duidelijkheid en heldere routes.

Referentie van een parkeergelegenheid; goed gedefinieerd, maar zacht en open (Fort Vechten, Bunnik)

De auto verstoort veel van de beleving van het fort. Gidsregel ten behoeve van de ruimtelijke kwaliteit van het fortterein is dan ook om de autotoegankelijkheid van het fort sterk te beperken, zodat de eerder beschreven kwaliteit voor voetgangers en een parkachtige kwaliteit kunnen worden gewaarborgd. Dat kan door een goede en duidelijke parkeervoorziening aan te leggen net buiten het Fort, op de plek van het voormalige zwembad. Uitbreiding, verbetering van de inrichting en duidelijke bewegwijzering zijn daarvoor noodzakelijke elementen.

Voorbij de entree naar het parkeerterrein is geen autoverkeer meer toegestaan buiten bestemmingsverkeer. Dat betekent enerzijds laden en lossen ten behoeve van de voorzieningen op het fort, en anderzijds bewoners van de recreatiewoningen aan de onderring. Ander autoverkeer is niet toegestaan voorbij het parkeerterrein. Eén privé-auto per recreatieverblijf op de onderring zou mogelijk zijn als de auto uit het zicht vanaf het pad kan worden gestald.

Zichtlijnen om het fort te begrijpen

Huidige beeld van de noordoostzijde

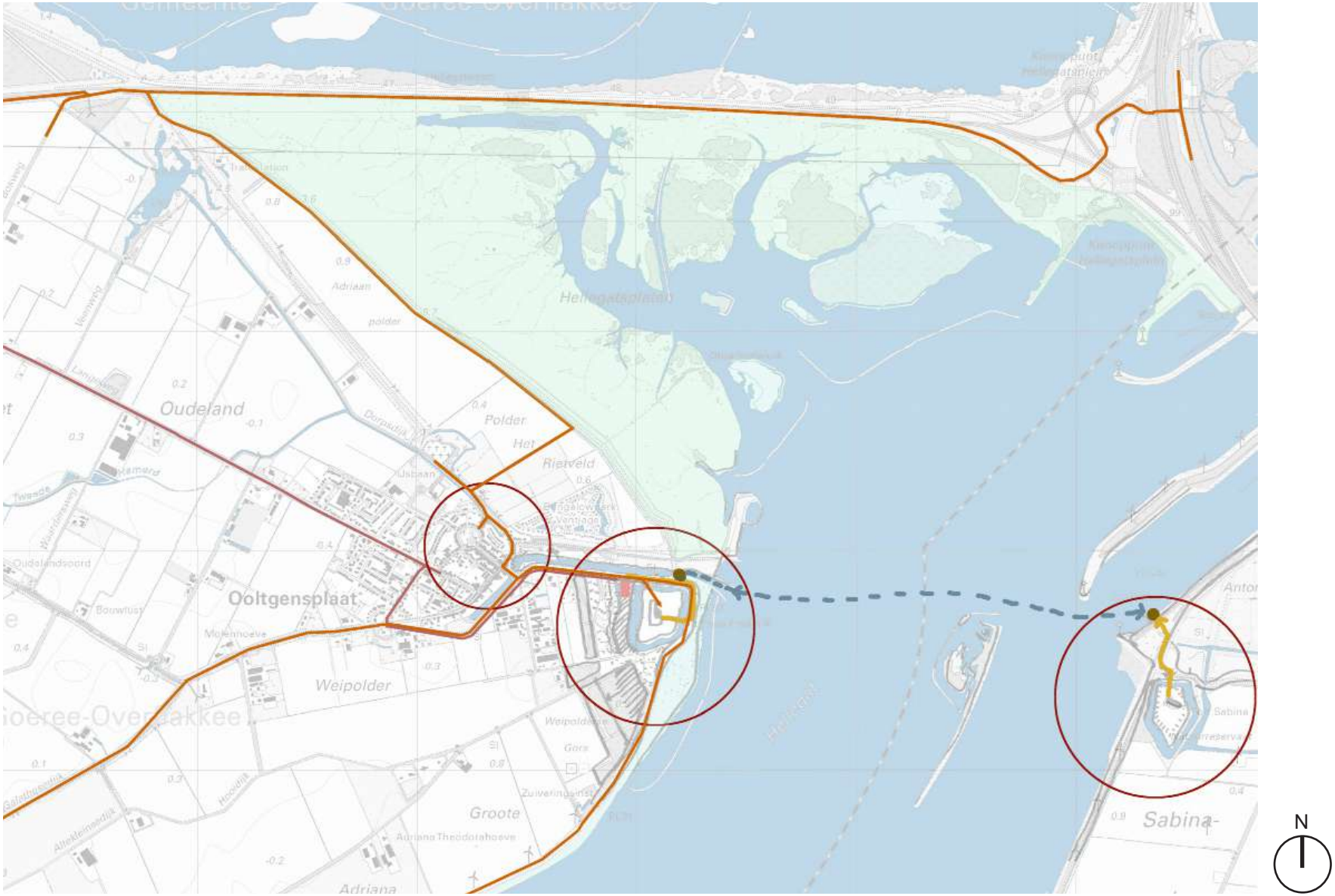
Huidige beeld van de zuidwestzijde

Het hart van het fort moet vrijgemaakt worden en de kwaliteitsimpuls en hergebruik voor publieksdoeleinden vinden vooral in het centrum plaats rond de toren. Om het fort echter te begrijpen is het nodig om in ieder geval op een aantal belangrijke plaatsen ruimte te maken voor publieke toegankelijkheid en vrij zicht. Hiervoor lenen zich het beste de zuidwestpunt en de noordoostpunt. Op die manier worden de bastions die hier aanwezig zijn beleefbaar en met name ook in relatie tot de omgeving en de betekenis die ze vanuit het verdedigingswerk hadden. In hun historische kader waren de wallen begroeid met bomen en struikgewas dat tevens tot camouflage van de rook van de kanonnen diende. Het zou nu echter de aanbeveling verdienen om op de twee genoemde en gemarkeerde punten de situatie te herstellen naar historisch juiste beeld en ruimte, maar ook openingen in de beplanting maken zodat juist voor de bezoeker het zicht op het te verdedigen gebied zichtbaar wordt en het fort op die manier deels zelf de logica tentoonspreidt.

De zichtrichtingen zijn op de naaststaande kaart aangegeven in geel. De positie van waaruit het zicht wordt gedacht liggen op de binnenring van het fort en dus hoger dan de bebouwing aan de benedenring. Prioriteit heeft dus om de bebouwing op de bovenring (donkerrood) te verwijderen, maar dat wil niet zeggen dat het niet zeer aanbevelenswaardig zou zijn om de onderste bouwwerken in de gele zichtvlakken ook te verwijderen. Het aanzicht op de daken van caravans en vakantieverblijven past niet bij de beleving van een waardevol fort. De gebouwen aan de overzijde van de gracht (roze gekleurd) hebben de minste prioriteit, maar nog altijd de voorkeur om deze (deels) te verwijderen.

Indien verwijderen niet mogelijk is zal te allen tijde een aantal regels omtrent materiaalgebruik, kleur en inpassing in een groene omgeving van toepassing moeten zijn op deze plekken.

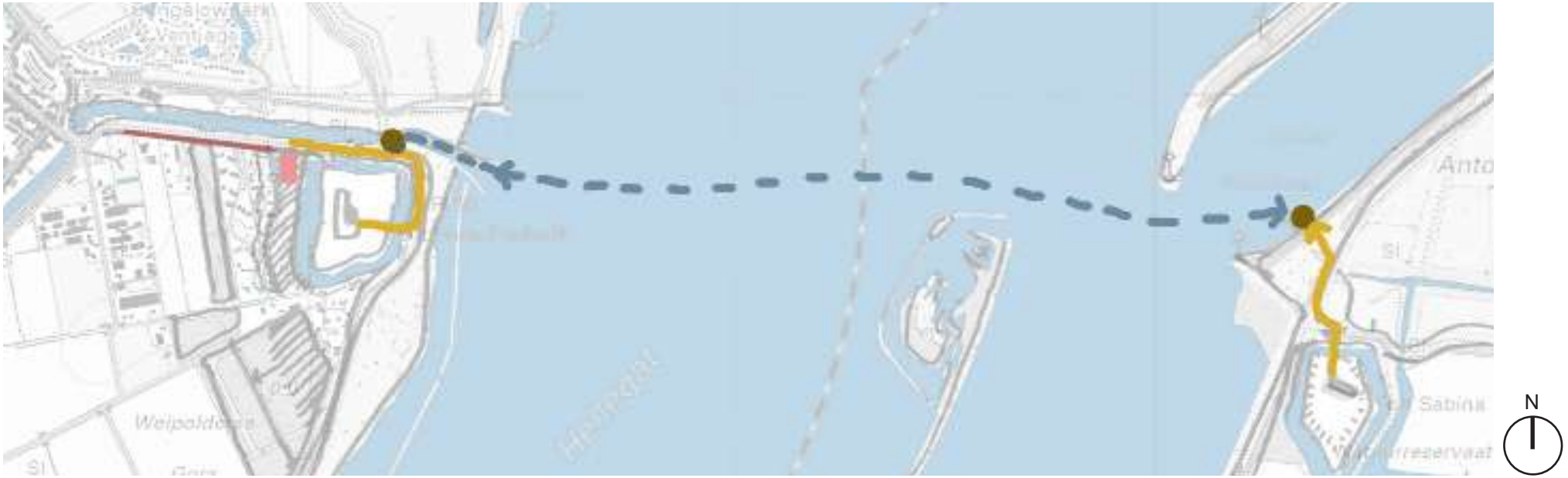
Het fort in verbinding met zijn omgeving

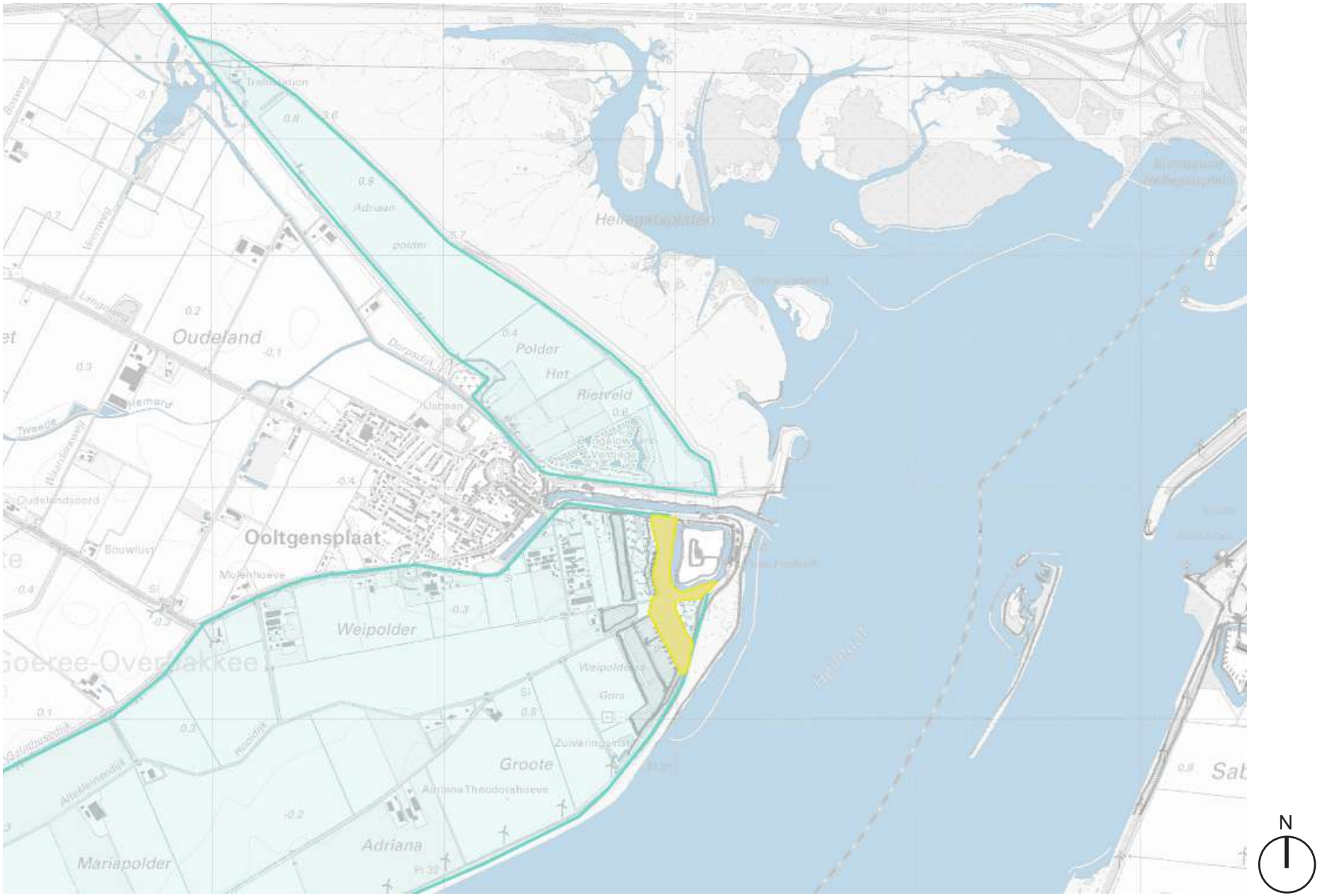
De meerwaarde van Fort Prins Frederik ligt ook in de samenhang met de omgeving. Gidsregel voor de ruimtelijke kwaliteit is de betekenis van het fort te zoeken in opnieuw verduidelijken van de historisch landschappelijke waarde en de beleving ervan. Het fort heeft de samenhang met Fort Sabina nu verloren, net als eigenlijk met de toegankelijkheid van het hart van het fort met activiteiten die gekoppeld kunnen zijn met het dorp, en ook de recreatieve routes en verblijfkwaliteit op dit deel van het eiland zouden verder versterkt kunnen worden.

Fort Prins Frederik als spil in het versterken van de aantrekkingskracht en daarmee tevens inzetten op versterking van de samenhang. De directe toegang vanuit het fietsnetwerk hoort daarbij, maar wellicht ook de mogelijkheid om met een toeristische boot de oversteek naar Fort Sabina te maken en daar een bezoek te kunnen brengen aan de evenknie. Op de ‘Forten van het Volkerak’- boot zou dan ook mooi de historie op een interactieve manier kunnen worden gedeeld met de bezoekers.

Mogelijke toeristische veerverbinding van Fort Prins Frederik naar Fort Sabina en terug,
als verbeelding van de telegraafverbinding die ooit tussen de forten bestond op deze locatie.

Rietlandenpark als invulling van inundatiegebied en schootsveld

Het verschil tussen de begroeide bastions aan de Volkerakzijde en het open beeld van het schootsveld zuidwestelijk over de inundatievelden is nu bijna volledig verdwenen. Op de grotere schaal is het een kans en gidsregel om de historische ruimtelijke kwaliteit terug te brengen. Dit gaat natuurlijk niet voor het gehele inundatiegebied zoals ongeveer aangeduid op het kaartje hieronder. Het zal een fractie zijn, maar op de schaal van de beleving van het fort wel cruciaal. Tevens biedt het aanleiding en principes om het gebied rond het fort als park met specifieke toeristische aantrekkingskracht te maken.
Zo kan de zone rond het fort tezamen met het voorstel voor een wandelpad over de dijk en met een toeristisch veer naar Fort Sabina tot een eigentijdse historische beleving worden gemaakt die zowel voor het fort als voor het dorp Ooltgensplaat aan aantrekkingskracht zal winnen.

Voor een succesvolle uitwerking van een dergelijk idee is wel het verwijderen van een aantal recreatiewoningen (of rechten daartoe) noodzakelijk. De belevingskwaliteit van een rondwandeling rond het fort wordt juist hier aan de overzijde van de gracht ernstig gehinderd in beleving en kwaliteit.

Rietpark om openheid van het schootsveld en verbeelding van het inundatiegebied te creëren,

Het inundatiegebied en voorheen de gorzen

Welstandsregels voor bebouwing en terreininrichting

Cultuurhistorie is drager van beeldkwaliteiten en ontwikkelingspotentieel van het fort en daarom wordt zij mede verankerd in de criteria. Hoofdcriterium is dat de hoofdbebouwing op het fort en de verspreide cultuurhistorische bebouwing samen herkenbaar blijven als de kernwaarden op het fort.

De toeristische ontsluiting van het fort vindt plaats via een nieuw te bouwen brug, de gebruiksontsluiting van recreatievoorzieningen via de bestaande dam met duiker, die in beeld een ondergeschikte functie inneemt. De verkeersstructuur op het fort verbeeldt in haar materialisatie de hiërarchie in belang van hoofdplein, verkeerssplitsingen, wegen en paden op een duidelijke wijze. Ten opzichte van de integrale historische bebouwing in steen en bricbeton behoren resterende recreatiegebouwen duidelijk ondergeschikt te zijn in beeld en schaal. Zij hebben daarbij een duidelijk afwijkende meer natuurlijke materialisatie die vanzelfsprekend aansluit op de landschapswaarden van het fort in brede zin.

Situering

- Behouden van kenmerkende doorzichten.
- Behoud van doorzichten tussen de recreatieve kavels door.
- Bebouwing ten minste 3 meter afstand laten houden van cultuurhistorische bebouwing en aardwerken.
- Geen situering van recreatieverblijven tegen de erfgrens; afstand tot erfgrenzen voorzijde altijd groter dan 2 m; ten opzichte van zijerfgrenzen altijd groter dan 1m50.
- geen bijgebouwen in voorgebieden en ook geen plaatsing solitair in zicht vanaf buiten het fort bezien; bijgebouwen tenminste 2 m achter voorgevel (straatzijde) van recreatieverblijf en maximaal 2 m achter de achtergevel daarvan.
- Op voorerfgrenzen de overgang van verblijf naar straat altijd voor 75% in passend, streekeigen en bij de fortkarakteristiek passend groen dmv hagen/heesters, te plaatsen in de bebouwingsvrije zoom van 1 meter ter plaatse.

Strakke vormen in Fraké hout gemodificeerd (Platowood o.g) kunnen goede aansluiting maken op het landschap en vergrijzen goed.
Bestaande recreatieverblijven kunnen mogelijk bekleed worden dmv losse houtpanelen.
Nieuwe verblijven ter vervanging van bestaande recreatieopstallen hebben een markante ontwerpkwaliteit

- Bebouwing een voldoende afstand laten bewaren ten opzichte van de waterlijn onder de walvoet, tenminste 2 meter afhankelijk van de locatie.
- Toegangspoorten kavels en doorgangen zo natuurlijk mogelijk opnemen in het groene voorgebied en niet breder dan 1m50.
- Parkeren uit het zicht op eigen erf: te voorzien in een groene “koffer” of onder begroeide houten carports.
- Erfafscheidingen op het fort vermijden; waar toch noodzakelijk deze maximaal 1m50 hoog, en volledig groen ingeplant.
- Aan de waterkant een natuurlijke overgang behouden: daar geen steigers, verharding of bebouwing mogelijk.

Hoofdvorm
- Enkelvoudige rechthoekige hoofdvormen voor eenlaagse recreatiebebouwing met plat dak of laag lessenaardak.
- Bij grotere hoofdvormen van gemeenschappelijke bebouwing kiezen voor een zadeldak of lessenaardak, geen plat dak.
- Geen afgeschuinde gevels of erkers aan straat-/padzijde.

Materialen en kleuren

Algemeen :
- Natuurlijke materialen en materiaalkleuren en gedekte tinten zijn uitgangspunt.
- Lichte tinten en grotere kunststofvlakken direct in het zicht vermijden.
- Geen verduurzaamd tuinhout in zicht toepassen.

Gevels :
- Gevels bij voorkeur geheel in 1 tint opzetten; vermijden contrastwerking.
- Gevels bij voorkeur in hout en gemodificeerd hout, vergrijzende toepassing.
- Keramische gevelmaterialen in gedekte natuurtinten.
- Bij grotere collectieve bebouwing (deels) metselwerktoepassing in donkere tinten denkbaar in combinatie met hout.

Referentie: gebouwen staan solitair op het fort en hebben een groene ruimte rond zich.
(De gebouwen buiten de bunkers zijn van hout en kloek van vorm (Fort Vechten)

Nieuwe voorzieningen ook in hout opzetten, markante eenvoudige vormen kunnen goed passen binnen het monumentale beeld

Collectieve houten bebouwing kan afhankelijk van de locatie op grotere afstand van cultuurhistorische hoofdwaarden of buiten de vesting zelf ook meer expressieve vormen kennen

- Kozijnen in hout, staal of aluminium in gedekte kleuren; witte kunststofkozijnen zijn niet gewenst (uitsterfbeleid ?).
- Geen felle of contrastrijke kleuren toegestaan op het fort.

Daken :
- Platte daken in donkere dakbedekking EPDM of anders.
- Vlakke daken gedekt met donker grind of groene bedekking; sedumdaken zijn wenselijk tbv betere inpassing.
- Schuine daken in baanbedekking (met roefen), donkere keramische natuurpannen (niet gespoten, evt hergebruikt) of hout.
- Geen stalen dakplanplaten, riet of kunstriettoepassingen.

Bijgebouwen
- Ondergeschikte hoofdvorm, laag tov hoofdverblijf, bij voorkeur lager dan 2m50.
- Bijgebouwen alleen in hout uitvoeren, plat afgedekt of lessenaardak.
- Donkere gedekte aardtinten of hout vergrijzend, geen kunststofdelen toegestaan.

Meidoorn boom

Meidoorn boom

Doorgangen door hagen smal houden en/ of evt schuin opzetten om achterliggende bebouwing maximaal uit het directe zicht te houden.

Doorgaande beukenhaag

Doorgaande meidoornhaag

Toepassing van sedum-daken helpt om de inpassing van lager gelegen verblijven duurzaam te verbeteren, en levert een beter binnen-klimaat in verblijven.

Fort Beemster gedurende de verbouwing tot Fort Resort Beemster

Fort Prins Frederik

3. STRATEGISCHE TRANSITIE

gemeente Goeree-Overflakkee
Ooltgensplaat

Stappen in ontwikkeling om tot groeikwaliteit te komen

Vanuit de huidige situatie en de vele uitdagingen zullen er vele stappen gezet moeten worden om recht te doen aan de cultuurhistorische en ruimtelijke waarden. Dit zal waarschijnlijk alleen in een stapsgewijze transitie kunnen plaatsvinden. Daarom wordt in dit laatste deel van de beeldkwaliteit aangegeven wat er moet gebeuren om in stappen naar de gewenste kwaliteiten toe te groeien. Dit kan gezien worden als mogelijke aanzet om in prioritering van de gewenste maatregelen de visie te realiseren.

FASE 1

- Oorspronkelijke brug en aanlanding maken.
- Aanleg van dijkroute voor voetgangers.
- Parkeerplaats op het oude zwembadterrein.
- Bewegwijzeringsverbetering.
- Oorspronkelijke fortbouwwerken vrij maken.
- Enkele kritische recreatiebouwwerken verwijderen en lege plekken opruimen.
- Passende functie in geschutstoren, kazerne en kruitmagazijn met behoud en versterking van historische waarden, beleving en verhaal.
- Autovrije zone en inrichtingsverbeteringen voor bezoekersrondgang over de bovenring van het fort.

FASE 2

- Verdwenen aanaardingen aanbrengen.
- Bunkers van nieuwe functies voorzien.
- Nieuw bouwwerk voor beheerderswoning.
- Gemeentelijk gesteund programma voor ruimtelijke kwaliteitsverbetering private erfgrenzen, parkeervoorzieningen en uiterlijk caravans en recreatiebouwwerken.

FASE 3

- Aanleg van rietveld en voetpad door ‘inundatieveld’
- Nieuwe bouwwerken realiseren voor opslagloods en groepsaccommodatie en een tweede beheerderswoning.
- Vrijmaken van schootsveld zuidwest door kap van bomen en verder uitbreiden rietpark.
- Samenwerking met eigenaren om herstel historische kwaliteit en toeristische aantrekkingskracht te realiseren op eigen kavels en erfgrenzen door vervangen van recreatieverblijven met hoge kwaliteit passend binnen beeldkwaliteitsregels.

Colofon

In opdracht van:

GEMEENTE GOEREE OVERFLAKKEE
Koningin Julianaweg 45
Postbus 1
3240 AA Middelharnis
T 140184

ADVISEURS RUIMTELIJKE KWALITEIT
Groothandelsgebouw
Stationsplein 45
Postbus 29129
3001 GC Rotterdam
T 010 - 280 94 45
E info@dorpstadenland.nl
I www.dorpstadenland.nl

Uitgevoerd door:
Martijn Oosterhuis
Remco Rolvink
Maarten Raaijmakers
Adriaan van der Zwan

8 augustus 2017

Bronnen:

Forten info: http://www.forten.info

Levende forten

Rijksmonument
Erfgoedlijn PZH

Raadsbesluit visie 2012

Cultuurhistorische verkenning/waardestelling

Historische Analytische studie, Gestel, 2005

Cultuurhistorische onderbouwing
fietsbrug Fort Prins Frederik, 2012

DORP
STAD&
LAND